

Олена ДУТЧЕНКО

**ДІ СДІ АЕА І ²АОІ АО АІ АДАОБООАІ І В ААЕОСААІ АІ ОАЕОІ ДА
А²ВЕУІ І НО² І І СЕ×АЕУІ ЕЕА І ДЕ І ДІ ААААІ І ²
ААІ Е²АНÜЕІ АІ ЕДААЕОБООАІ І В**

Розглянуто підхід до врахування галузевого фактора в процесі банківського кредитування. Представлено послідовність врахування галузевих особливостей діяльності позичальника на етапах оцінювання кредитоспроможності позичальника та визначення вартості заставного майна.

Ключові слова: *кредитування, позичальник, кредитоспроможність, галузеві особливості.*

Сьогодні у сфері банківського кредитування спостерігається збільшення обсягів неповернених кредитів. Відсутність швидкої реакції на зміни в економічних процесах та неврахування впливу зовнішніх та внутрішніх факторів на діяльність суб'єктів господарювання значно збільшує кредитні ризики.

Все це обумовлює підвищення уваги до створення якісної процедури банківського кредитування з урахуванням галузевих особливостей діяльності позичальника.

Теоретичним та методологічним проблемам кредитування суб'єкта господарювання присвячено роботи М. Д. Білик, Л. Д. Буряка, А. М. Поддєрьогіна, В. В. Ковальова, О. І. Лаврушина, О. С. Стоянової [1, 2, 3]. Дослідження питань впливу на кредитоспроможність суб'єкта господарювання галузевих особливостей його діяльності присвячено роботи І. О. Бланка, С. В. Науменкової, Л. О. Примостки, П. М. Чуба, Г. Т. Карчевої, О. О. Терещенко та ін. [4, 5, 6, 7, 8]. Проте питання щодо врахування галузевих особливостей позичальника при проведенні банківського кредитування недостатньо розкриті та досліджені.

Метою дослідження є розробка підходу до врахування галузевих особливостей діяльності позичальника при проведенні банківського кредитування.

Незалежно від мети кредитування аналіз фінансово-економічного стану клієнта та оцінювання його кредитоспроможності зводиться до дослідження рівноваги бізнесу на всіх етапах кредитного процесу. Збільшення частки проблемних кредитів у кредитних портфелях банків змушує переглянути підходи банківської системи до визначення обсягу заставного забезпечення за кредитом.

Заставне забезпечення в сукупності з якісним аналізом кредитоспроможності дає змогу попередити втрати при дефолті у разі завищення оцінки застави та зменшення обсягів кредитування і недоотримання прибутків при заниженні оцінки застави.

Важливою умовою якісного оцінювання кредитоспроможності є аналіз зовнішнього середовища існування підприємства та галузевих особливостей його діяльності [9, 88].

Галузеві особливості діяльності позичальника враховуються на таких етапах: оцінювання кредитоспроможності позичальника та визначення обсягу заставного забезпечення.

Схематично підхід до врахування галузевих особливостей діяльності потенційного позичальника представлено на рис. 1.

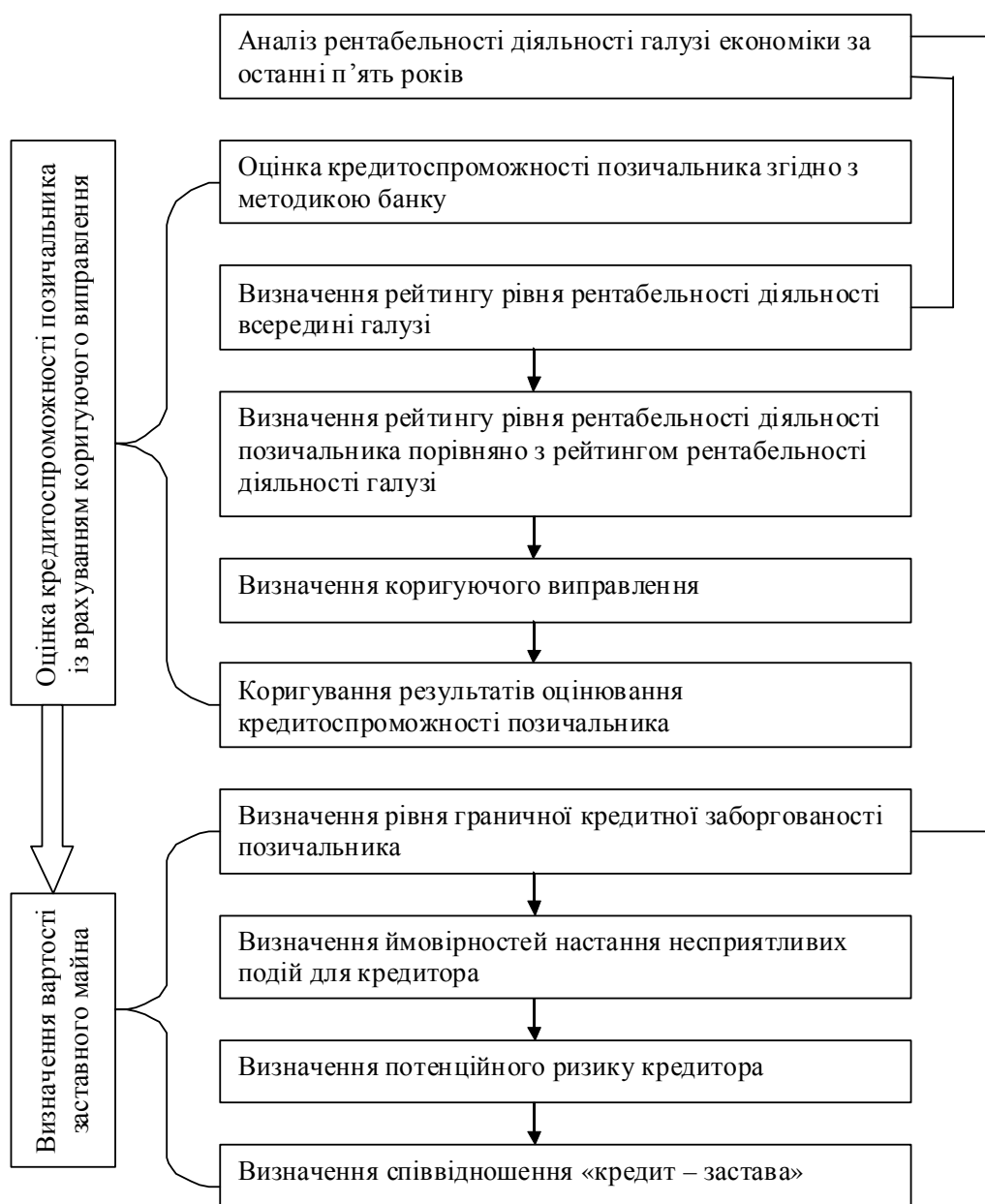

Рис. 1. Врахування галузевих особливостей діяльності позичальника при проведенні банківського кредитування

Послідовність врахування галузевих особливостей діяльності позичальника в процесі банківського кредитування представлено на рис. 2.

Оцінювання кредитоспроможності позичальника є основним етапом банківського кредитування, оскільки нездатність виконати зобов'язання однією стороною (позичальником) може вплинути на можливість виконати зобов'язання іншою стороною – банком.

Клієнти можуть погашати заборгованість тільки згідно зі своїми фінансовими можливостями. Видача занадто великих кредитів призведе і клієнта, і банк до складної ситуації. Якщо клієнт не зможе виконати свої кредитні зобов'язання, банк може зазнати фінансових втрат у цих операціях. Основний підхід до оцінювання кредитоспроможності повинен базуватися на оцінюванні майбутніх доходів клієнта (аналіз грошових потоків) та можливості цих доходів покривати зобов'язання клієнта банку.

Рис. 2. Структурно-логічна схема врахування галузевих особливостей діяльності позичальника

Визначення кредитоспроможності як базової характеристики, яка характеризує можливість встановлення кредитних відносин, набуває свого значення особливо в період кризових явищ в економіці.

Для прийняття обґрунтованого рішення щодо можливості надання кредиту, визначення спроможності позичальника повністю та своєчасно повернути кредит і сплатити відсотки за користування ним, банк аналізує його кредитоспроможність.

Для того, щоб об'єктивно оцінити фінансово-господарську діяльність позичальника, показники аналізуються в динаміці якнайменше за три останні звітні дати.

При з'ясуванні фінансового стану позичальника аналізуються грошові потоки за поточними рахунками позичальника якнайменше за останні три місяці. У підприємствах із сезонним характером виробництва аналізується якнайменше за останні 12 місяців.

При аналізі фінансового стану в обов'язковому порядку аналізується забезпеченість позичальника власними коштами та їхня питома вага в заході, на який запитується кредит.

Аналіз фінансового стану позичальника потребує детального вивчення складу дебіторської заборгованості, довгострокових та поточних зобов'язань (у т. ч. кредиторської заборгованості), сум, строків їхнього виникнення, очікуваних (договірних) строків взаєморозрахунків. Обсяги дебіторської заборгованості й товарів (готової продукції) повинні порівнюватися з обсягами зобов'язань (в т. ч. кредиторської заборгованості). При цьому аналізується відповідність очікуваних строків повернення дебіторської заборгованості зі строками сплати кредиторської заборгованості.

Аналіз банківської практики показує, що застосовувані українськими банками підходи до оцінювання кредитоспроможності позичальника відрізняються між собою та здебільшого не враховують галузевої приналежності позичальника.

Кількісне та якісне оцінювання як складові оцінки кредитоспроможності позичальника проводяться, використовуючи методіку оцінювання кредитоспроможності позичальника банку.

Кількісна оцінка визначає ступінь достатності первинного джерела погашення затребуваного ліміту кредитування – виручки від реалізації, чистого прибутку.

Якісна оцінка характеризує: репутацію потенційного позичальника у діловому світі: його позицію на ринку, кредитну історію в комерційних банках, якість роботи з покупцями та поставниками, ступінь легалізації бізнесу; якість менеджменту, яке визначається компетентністю, рівнем освіти, згуртованістю команди менеджерів, які керують підприємством тощо.

Застосування якісних критеріїв дає змогу знизити або підвищити фінансову оцінку або залишити її значення без змін.

Отримані результати проведення кількісного та якісного оцінювання дають змогу визначити кредитоспроможність позичальника, яка надалі коригується відповідно до рівня розвитку галузі для подальшого отримання відкоригованого кредитного рейтингу позичальника. Підхід до врахування галузевих особливостей діяльності позичальника передбачає визначення коригуючого виправлення до балової оцінки кредитоспроможності позичальника, як різниці рейтингових оцінок рентабельності діяльності позичальника та ВЕД.

В якості бази для побудови методіки рейтингування ми використали методіку розрахунку інтегральних регіональних індексів економічного розвитку [10]:

$$R = \sum_{i=1}^n \text{балів} + A, \quad (1)$$

де R – кількість балів, отриманих позичальником згідно з діючою в банку методікою оцінювання кредитоспроможності, скоригованих відповідно до галузевих особливостей діяльності;

$\sum_{i=1}^n \text{балів}$ – кількість балів, отриманих позичальником згідно з діючою в банку

методікою оцінювання кредитоспроможності;

A – коригуюче виправлення.

Коригуюче виправлення розраховується за формулою (2):

$$A = RCP_i^j - RBP_i^j, \quad (2)$$

де RCP_i^j – рейтингова оцінка рівня рентабельності позичальника, приналежного до i -го ВЕД на j -ту дату;

RBP_i^j – рейтингова оцінка рівня рентабельності i -го ВЕД на j -ту дату.

Для розрахунку рейтингової оцінки рівня рентабельності діяльності ВЕД пропонуємо використовувати методику з інтегральним значенням у 10 балів:

$$RBP_i^j = \frac{BP_i^j - BP_i^{\min}}{BP_i^{\max} - BP_i^{\min}}, \quad (3)$$

де RBP_i^j – рейтингова оцінка рівня рентабельності діяльності i -го ВЕД на j -ту дату;

BP_i^j – рівень рентабельності діяльності i -го ВЕД на j -ту дату;

$BP_i^{\min}$ – мінімальний рівень рентабельності діяльності i -го ВЕД, за аналізований період;

$BP_i^{\max}$ – максимальний рівень рентабельності діяльності i -го ВЕД, за аналізований період.

Підхід до визначення RCP_i^j аналогічний до визначення RBP_i^j :

$$RCP_i^j = \frac{CP_i^j - BP_i^{\min}}{BP_i^{\max} - BP_i^{\min}}, \quad (4)$$

де CP_i^j – рівень рентабельності діяльності позичальника i -го ВЕД на j -ту дату.

Підхід до коригування оцінки кредитоспроможності суб'єкта господарювання робить оцінку більш об'єктивною і такою, що відповідає реальній ситуації в економічних процесах країни.

Окрім ефективною оцінки кредитоспроможності позичальника одним із факторів зниження кредитного ризику виступає забезпечення кредиту. Питання достатності та якості забезпечення загострились у період сучасних економічних умов функціонування банківської системи, який характеризується збільшенням ймовірностей втрати позичальником можливості виконання своїх кредитних зобов'язань.

Визначення необхідного співвідношення "кредит – застава" поєднує між собою всі елементи банківського кредитування і дає можливість банку сформулювати якісний кредитний портфель.

Процес визначення співвідношення "кредит – застава" відбувається в такій послідовності:

1) ймовірність настання несприятливих подій для кредитора визначається за допомогою використання розрахунку коефіцієнта варіації:

$$CV = \frac{G}{x} \times 100\%, \quad (5)$$

де CV – коефіцієнт варіації рентабельності діяльності, %;
 G – середнє квадратичне відхилення рентабельності діяльності;
 $\bar{x}$ – середнє очікуване значення рентабельності.

$$p_1 = p_2 = p_3 = \frac{1}{3} CV, \quad (6)$$

де p – імовірність настання несприятливої події для заставоутримувача: неповернення основної суми кредиту (p_1), невиплата відсотків за кредит (p_2), позов стягнення (p_3), у частках одиниці;

2) потенційний ризик кредитора визначається за формулою (7):

$$PR = p_1 \times C + p_2 \times r \times C \times T + p_3 \times V, \quad (7)$$

де PR – потенціальний ризик кредитора;
 p – імовірність настання несприятливої події для заставоутримувача;
 C – сума наданого кредиту, грош. од.;
 r – відсоткова ставка за користування кредитом, у частках одиниці;
 T – кількість платіжних періодів (місяців, років);
 V – витрати на стягнення боргу, грош. од.;

3) визначення коефіцієнту заставного забезпечення:

$$K_{зз} = \frac{1}{1 - \frac{PR}{C}}, \quad (8)$$

де $K_{зз}$ – коефіцієнт заставного забезпечення;
 PR – потенційний ризик кредитора;
 C – сума наданого кредиту, грош. од.

На основі запропонованого підходу коригується кредитний рейтинг позичальника та визначається вартість заставного забезпечення за кредитом. Запропонований підхід дасть можливість об'єктивно оцінювати кредитоспроможність позичальника та визначати обсяг необхідного заставного забезпечення за кредитом, враховуючи не лише рівень розвитку позичальника, а й рівень розвитку галузі його діяльності.

Отже, представлений підхід ґрунтується на принципах кредитування: строковості, повернення, платності, забезпеченості й цільового використання та має на меті мінімізувати кредитні ризики, пов'язані з галузевою приналежністю суб'єктів господарювання. Методичний підхід до врахування галузевих особливостей діяльності позичальника дасть змогу контролювати та управляти кредитними ризиками, враховувати в режимі реального часу не тільки фінансовий стан позичальника, а й рівень розвитку галузі, та приймати обґрунтовані рішення щодо кредитування позичальника.

Література

1. *Фінанси підприємств : підручник / А. М. Поддєрьогін, М. Д. Білик, Л. Д. Буряк та ін.; кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. – 6-те вид., перероб. та допов. – К. : КНЕУ, 2006. – 552 с.*
2. *Ковалёв В. В. Финансовый анализ: методы и процедуры / В. В. Ковалев. – М. : Финансы и статистика, 2001. – 560 с.*

3. Банковское дело : учеб. / За ред. О. И. Лаврушина. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 672 с.
4. Финансовый менеджмент: теория и практика : учеб. / Под ред. Е. С. Стояновой. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Изд-во "Перспектива", 1999. – 656 с.
5. Бланк И. А. Инвестиционный менеджмент : учеб. курс / И. А. Бланк. – К. : Эльга Н., Ника – Центр, 2001. – 448 с.
6. Науменкова С. В. Оцінка впливу галузевої приналежності на рівень перспективної платоспроможності позичальника / С. В. Науменкова // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 7. – С. 14–21.
7. Управління банківськими ризиками : навч. посіб. / Л. О. Примостка, П. М. Чуб, Г. Т. Карчева та ін.; заг. ред. д-ра екон. наук Л. О. Примостка. – К. : КНЕУ, 2007. – 600 с.
8. Терещенко О. О. Фінансова санація та банкрутство підприємств : навч. посіб. / О. О. Терещенко. – К. : КНЕУ, 2004. – 412 с.
9. Оцінка кредитоспроможності та інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання : монограф. / А. О. Єпіфанов, Н. А. Дехтяр, Т. М. Мельник, І. О. Школьник та ін.; за ред. А. О. Єпіфанова. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 286 с.
10. Методика розрахунку інтегральних регіональних індексів економічного розвитку Державний комітет статистики України / Наказ № 114 від 15 квітня 2003 – [Електронний ресурс] http://uazakon.com/documents/date_1a/pg_ibcnog/index.htm

Редакція отримала матеріал 23 грудня 2010 р.